

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК 340.1.(477)

О. Мурашин,

доктор юридичних наук, професор,

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України

М. Мірошніченко,

доктор юридичних наук, доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЩОДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

В умовах проведення повномасштабної правової реформи в Україні зростає потреба в науково обґрунтованій концепції правової політики. У вирішенні цього завдання серйозних результатів можна досягти за умови врахування всіх її суттєвих ознак, оптимальних форм реалізації. Це дасть змогу виокремити правову політику як об'єкт наукового пізнання, використовуючи таку методологічну базу, котра здатна забезпечити комплексність і повноту її аналізу, знаходити шляхи оптимізації процесу формування й реалізації при підготовці та прийнятті правотворчих і правореалізаційних рішень, подоланні суперечностей і неузгодженості правових норм.

Істотно зростає кількість досліджень, спрямованих на вирішення проблеми доктринальної концептуалізації й підвищення ефективності правової політики в Україні. Ця проблема потрапила в поле зору українських науковців: Л. Герасіної, С. Гусарева, Н. Железняка, А. Зайця, М. Недюхи, М. Панова, О. Петришина, О. Рудневої, А. Селіванова, В. Тація, І. Яковлюка, О. Ярмиша та ін.

У практичній площині наявні публікації стосуються переважно секторального аналізу правової політики в

контексті проведення реформи судової системи й судочинства; реформування українського законодавства, системи виконавчої влади, основних інституцій у сфері правоохоронної діяльності й надання правничих послуг населенню; правового забезпечення реформ в економіці, юридичній освіті, вироблення правової політики під впливом міжнародних договорів, які Україна уклала з Європейським Співтовариством; сутності і призначення правової ідеології як визначального складника правової політики України тощо.

У науковій площині акценти концентруються переважно на проблемі основних напрямів правової політики, які традиційно розглядаються також і через форми її реалізації у правотворчій, правозастосовній, правоінтерпретаційній, доктринальній, інформаційно-виховній, організаційно-технічній сферах загалом і в окремих галузях права зокрема, через опору на правову основу їх предмета (правова політика у кримінально-правовій сфері, у сфері приватного права, екологічного, аграрного, господарського права тощо).

Істотно, що методологічне забезпечення проблем здійснюється в межах класичної парадигми правового позитивізму, із властивими йому емпіричним,

дескриптивним, аналітичним методами та запереченням надпозитивних основ права. За оцінкою Л. Герасінової й М. Панова, із якою ми погоджуємося, правова політика є універсальним феноменом правового буття [1]. Отже, її аналіз має здійснюватися методологічними засобами, здатними забезпечити кооперативну взаємодію всіх її принципів. Убачається, що таким вимогам відповідає трансдисциплінарний підхід.

Мета статті полягає у визначенні можливостей трансдисциплінарного підходу в забезпеченні кооперативної взаємодії принципів правової політики як необхідної умови розроблення комплексної Концепції правової політики, елементи якої визначили б розроблення й прийняття галузевих концептуальних і програмних документів.

За основу аналізу візьмемо поширене в українській юридичній науці визначення правової політики, запропоноване російським науковцем Н. Ісаковим. Правова політика – це особливе політико-правове явище, що формується внаслідок системної, науково обґрунтованої діяльності держави і громадських об'єднань, спрямоване на визначення стратегії й тактики правового розвитку суспільства, удосконалення механізму правового регулювання, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, побудову правової держави [2, с. 14].

Ідеологія повномасштабної правової реформи в Україні ставить перед правовою політикою першочергові завдання й визначає її пріоритети: боротьба з бюрократизмом і корупцією; мінімізація відчуження влади від нагальних інтересів населення; вирівнювання балансу розподілу влад; покращення якості правозастосовних актів; підвищення професіоналізму законодавців і фахівців у сфері правозастосування; укріплення законності, правопорядку й реальної демократії; забезпечення оптимальної взаємодії держави, права, суспільства; мінімізація розходжень між декларацією прав людини та практикою їх реальних гарантій; посилення моральних основ у правовій політиці

тощо. Вирішення цих завдань кореспондується із проблемою вдосконалення правової політики на науково обґрунтованій основі, що передбачає створення єдиної національної концепції правової політики, яка, за оцінкою завідувача відділу державної правової політики НІСД України О. Рудневої, «... буде теоретико-прикладною юридичною розробкою високого наукового рівня та зорієнтує учасників процесу формування й реалізації правової політики при підготовці та прийнятті правотворчих і правозастосовних рішень, подоланні протиріч та неузгодженостей правових норм» [3, с. 5].

На ідеально поставлене запитання завжди можна відповісти коротко «так» чи «ні». А чи можна дати однозначну відповідь «так» чи «ні» принаймні на два запитання: «Чи можливе вдосконалення правової політики в Україні за умови її диференціації на правову політику в окремих сферах державно-правової, муніципальної діяльності чи сферах приватного, екологічного, аграрного, господарського права тощо?» і «Чи можливо створити єдину концепцію правової політики без адекватного методологічного забезпечення?».

Щодо першого запитання важко відповісти однозначно, позаяк правова політика зазначеними роздільними властивостями не володіє. Як об'єкт аналізу вона не дорівнює сумі властивостей «правових політик» в окремих правових сферах. Ці властивості не можна розділити чи протиставити не зруйнувавши при цьому повноту і єдність власне правової політики як реального процесу послідовної й системної діяльності державних, муніципальних органів, інституцій громадянського суспільства щодо створення ефективного механізму правового регулювання і правового впливу. Щодо відповіді на друге запитання варто зауважити, що всі властивості так званих «правових політик» у тій чи іншій правовій сфері, узяті нарізно, є неповними й тому можуть бути визначені

тільки спільно, одна через іншу в кооперативній взаємодії. Суворіше, вони взагалі не існують нарізно. Ми завжди спостерігаємо не взагалі щось, а неодмінно якийсь стан. Усякий стан – це річ у собі доти, доки ми не знайдемо оптимальний спосіб його спостереження на рівні емпіричному чи спосіб його пізнання на рівні теоретичному.

Наведена позиція не суперечить дії законів формальної логіки (якими традиційно послуговується юридична наука), згідно з якими правова політика в різних окремо взятих правових сферах може існувати незалежно, а отже, і досліджуватися окремо, якщо галузі їх застосовності взаємно обмежені. Ми ж говоримо про повномасштабну правову реформу, що може бути здійснена на основі єдиної національної концепції правової політики, «... елементи якої визначили б розроблення і прийняття галузевих концептуальних і програмних документів» [3, с. 16].

У цьому разі проблемна ситуація вбачається у відсутності консенсусної площини щодо методологічного забезпечення кооперативної взаємодії принципів правової політики. Нагадаємо, з-поміж таких у літературі виділяють цілеспрямованість; доцільність; адекватність; оптимальність; послідовність; наукова обґрунтованість; об'єктивність; системність; реалістичність; передбачуваність; легітимність; демократичний характер; справедливість; соціальна спрямованість; гуманізм; законність; гласність; поєднання інтересів особи, суспільства та держави; пріоритетність прав людини; відповідність міжнародним правовим стандартам, ресурсна забезпеченість тощо [3, с. 10, 64]. Відсутність заявленої консенсусної площини перешкоджає повноцінній правовій комунікативній діяльності, гармонізації простору наукових і соціальних взаємодій, а відтак консолідації суспільства й утвердженню демократичного порядку в країні.

З огляду на викладене наукове вирішення проблеми вдосконалення правової політики в контексті повномасштабної правової реформи в Україні

потребує методології, яка забезпечила б її (цієї проблеми) вирішення в системі координат інтегральної картини правової дійсності поряд із традиційно вживаними дисциплінарними методами окремих юридичних наук.

У цьому разі видається доцільним загострити увагу на концепті трансдисциплінарного підходу, який різними науковими школами (американською, швейцарською, французькою, російською) розуміється як засіб розширення наукового світогляду, коли розгляд певного явища не обмежується межами або гранями окремо дисциплінарного («нарізає» навколишній світ на окремі предметні сфери), міждисциплінарного (допускає пряме перенесення методів дослідження з однієї наукової дисципліни до іншої), мульти/полідисциплінарного (сприяє накопиченню дисциплінарних і міждисциплінарних знань шляхом створення узагальненої картини предмета дослідження за допомогою методів і з позицій провідної дисципліни) підходів.

Трансдисциплінарний підхід зорієнтований на включення ціннісно-цільових параметрів у процес набуття знань і формування фахових умінь; ґрунтується на знаннях, накопичених дисциплінарними, міждисциплінарними та мультидисциплінарними (полідисциплінарними) підходами, а його основне завдання полягає у виявленні загальних закономірностей і особливостей внутрішньої організації предмета дослідження й розширенні смислу та сфери теоретичного і практичного застосування наукових понять, які висловлюються за посередництвом лінгвістичних формул і логіко-геометричних моделей, що максимально наближають сутність трансдисциплінарних понять до однозначного тлумачення, у тому числі за їх використання в різних наукових дисциплінах; сприяє об'єднанню розрізних наукових потужностей у єдиний комплекс, скерований на розв'язання системних завдань, які неможливо вирішити в ситуації дисциплінарної ізоляваності [4–12].

У сучасному трандисциплінарному дискурсі фахівці виокремлюють два домінуючих напрями: перший із них пов'язаний із онтогносеологічною проблемою в роботах Б. Ніколеску, Ж. Папста та ін., а інший представлений в межах методологічної розробки соціальних проектів трандисциплінарних досліджень в роботах Дж. Карон-Флінтермана, М. Кістра, К. Пола і Г. Хадорна, М. Россіні, Я. Шмідта, Р. Шольца. Різні аспекти розвитку трандисциплінарних вимірів у сучасній науці розглядаються в працях В. Аршинова, Г. Бехманна, В. Буданова, В. Ванден Деле, В. Горохова, А. Грюнвальда, Л. Добронравової, Д. Єфрименко, І. Касавіна, Л. Киященко, Є. Князевої, В. Лекторського, Р. Лоуренса, В. Моїсеєва, Е. Морена, В. Стьопіна, М. Хоффмана, Е. Янча та ін.

Навіть побіжне знайомство з окремими працями зазначених авторів дає підстави для оптимістичних прогнозів щодо ефективності використання трандисциплінарних стратегій у вдосконаленні правової політики проведення повномасштабної правової реформи в Україні з урахуванням тієї обставини, що правову політику пропонується розглядати «... як продукт діяльності не тільки держави, а і структур громадянського суспільства, що формуються» [3, с. 9]. Видається, що робота з удосконалення правової політики в Україні має проводитися у формі дискурсивного дослідницького проекту, у розробленні якого повинні брати участь фахівці різних галузей юридичної науки: філософії права (правова антропологія), соціології права, історії права, юриспруденції із залученням практикуючих юристів і державних службовців, представників неурядових правозахисних організацій та ін. Найбільш виразно це може бути продемонстровано в способах організації й механізмах діяльності Центру правової реформи й законопроектних робіт або робочої групи із розроблення проекту національної Концепції правової політики, національних інститутів захисту прав людини тощо.

Отже, удосконалення правової політики в контексті проведення правової реформи в Україні має проводитися на основі цілісної Концепції правової політики, розроблення якої доцільно здійснювати з урахуванням вимог трандисциплінарного підходу, який передбачає включення ціннісно-цільових параметрів у процес набуття знань і формування фахових умінь, сприяє об'єднанню розрізнених наукових потужностей у єдиний комплекс, скерований на розв'язання системних завдань, які неможливо вирішити в ситуації дисциплінарної ізоляваності.

Ключові слова: правова реформа, правова політика, принципи правової політики, методологія, трандисциплінарний підхід.

У статті порушено питання про нові підходи до вдосконалення методології правової політики в умовах проведення повномасштабної правової реформи в Україні. Загострено увагу на концепті трандисциплінарного підходу, орієнтованого на включення у процес наукового пізнання та набуття знань і формування фахових умінь ціннісно-цільових параметрів.

В статье рассматривается вопрос новых подходов к усовершенствованию методологии правовой политики в условиях осуществления правовой реформы в Украине. Основное внимание заострено на концепте трандисциплинарного подхода, ориентированного на включение в процесс научного познания ценностно-целевых параметров.

The article raised the question of new approaches to improving the methodology of legal policy in terms of full-scale legal reform in Ukraine. Heightened attention on the concept transdisciplinary approach based on inclusion in the process of scientific knowledge and the acquisition of knowledge and professional skills formation of value-tilevuh parameters.

Література

1. Герасіна Л. Правова політика як універсальний феномен соціального буття / Л. Герасіна, М. Панов // *Право України*. – 2001. – № 8. – С. 36–40.
2. Исаков Н.В. Правовая политика современной России: проблемы теории и практики / Н.В. Исаков. – Ростов-на-Дону, 2004. – С. 14.
3. Правова політика України: стан, проблеми концептуалізації та підвищення ефективності // *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування* : зб. матеріалів Наук.-практ. конф., 05 грудня 2012, м. Київ ; за ред. О.М. Рудневої. – К. : НІСД, 2013. – 160 с.
4. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний / Г. Бехманн. – М. : Логос, 2001. – 248 с.
5. Всемирный доклад ЮНЕСКО «К обществам знания» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001418/141843.pdf>.
6. Киященко Л.П. Тройная спираль трансдисциплинарности в обществе знаний / Л.П. Киященко // *Знание. Понимание. Умение*. – 2010. – № 3. – С. 12–22.
7. Киященко Л. Философия трансдисциплинарности / Л. Киященко, В. Моисеев. – М. : ИФ РАН, 2009. – 205 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://anoitt.ru/index5.php>.
8. Мокий В.С. Основы трансдисциплинарности / В.С. Мокий. – Нальчик : Республ. полигр. комбинат. им. Революции 1905 г., 2009. – 368 с.
9. Мокий В.С. Методология трансдисциплинарности-4 – Институт трансмеждисциплинарных технологий / М. Мокий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.anoitt.ru/tdbibl>.
10. Мокий В.С. Трансдисциплинарность в современной науке / В.С. Мокий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.psychologos.ru/articles/view/transdisciplinarnost_v_sovremennoy_nauke/.
11. Николаева И.Ю. Полидисциплинарный синтез и верификация в истории / И.Ю. Николаева. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 2010. – 410 с.
12. Чайка Я.М. Трансдисциплинарність як принцип організації наукового дослідження у вирішенні комплексних проблем / Я.М. Чайка // *Філософія, політологія*. – 2011. – № 102. – С. 29–32.